

УДК 338.26; 332.1

ЗАСТОСУВАННЯ МОДЕЛЕЙ МАКРОЕКОНОМІЧНОГО ТА РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ КРАЇН ЄС ДЛЯ ПОДОЛАННЯ УКРАЇНОЮ ФІНАНСОВОЇ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Кузьменко В. П.

Кандидат економічних наук, професор Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі, головний науковий співробітник Науково-дослідного економічного інституту Міністерства економічного розвитку і торгівлі України.

Анотація. У статті проаналізовані та підтверджені автором його довгострокові прогнози фінансових і соціально-економічних криз, виконані на основі системної теорії економічних циклів, що є актуальним в умовах перманентної глобальної фінансової та соціально-економічної кризи. Дана комплексна оцінка антикризової монетарної та фінансової політики.

Зроблено спробу синтезу різноманітних соціально-економічних моделей країн ЄС з відповідною їх класифікацією. Проаналізовано стан економіки Єврозони та України в часи глобальної кризи наприкінці 2008-2014 рр. Розглянуто інтеграційні тенденції реформування господарства ЄС, зокрема політично-правову складову.

Автором проаналізовані підходи до розробки планів регіонального розвитку в країнах ЄС. Дана комплексна оцінка регіональної політики національної економіки на шляху подолання економічної кризи.

Ключові слова: економічні цикли, фінансові та соціально-економічні кризи, економічне прогнозування та регулювання, макроекономічна і регіональна політика, плани регіонального розвитку, країни Євросоюзу.

Постановка проблеми. У СРСР ми займалися прогнозуванням соціально-економічного розвитку радянської України та її регіонів на основі різних економіко-математичних моделей. Серед них були різноманітні моделі – детерміновані та стохастичні, прогнози за допомогою яких в інерційній радянській економіці давали непогані результати. Складові «економіксу» – «мікроекономіка» та «макроекономіка», побудовані на основі створеної у 1871 р. теорії маржиналізму, були актуалізовані у нас тільки в 1989-1991 р. До цього часу в СРСР її відкидали, оскільки ця теорія ще в 1919 р. була «розбита вщент» критикою австрійської школи політекономії теоретиком марксистсько-ленінської політичної економії Миколою Бухарінім [1], якого високо цінував сам Володимир Ленін. І хоча в 1938 р. Бухаріна було розстріляно сталінськими сатрапами, ще півстоліття ця теорія була заборонена в СРСР. Але саме теорія маржиналізму наптовхує на думку, що в цьому житті всі процеси мають свою межу, в тому числі й саме життя та його відчуття, про що видатний український економіст Михайло Туган-Барановський написав у останній своїй роботі «Вплив ідей політичної економії на природознавство і філософію» [2]. Про це свідчать і цикли соціально-економічного розвитку у часовому і просторовому вимірах цих процесів та побудовані на їх основі моделі, перш за все, у країнах ЄС.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У 1989 р. в СРСР були надруковані книга Сергія Меншикова та Лариси Клименко «Довгі хвили в економіці. Коли суспільство змі-

нює шкіру» [3] про Кондратьєвські великі цикли кон'юнктури та, вперше з 20-х років ХХ століття, безпосередньо основні праці видатного російсько-радянського економіста Миколи Дмитровича Кондратьєва [4], якого як і Миколу Бухаріна в 1938 р. було розстріляно сталінськими сатрапами. Вже у середині 90-х років ХХ ст. у РФ були видані й праці його вчителя – видатного українського економіста Михайла Івановича Туган-Барановського, який вперше у світі створив системну теорію соціально-економічних криз ще 120 років тому [5].

Туган-Барановський пояснив виникнення промислових криз тією обставиною, що швидке зростання промисловості (її перегрів) викликає зниження цін на споживчі товари, що, в свою чергу, скорочує попит на традиційні засоби виробництва. Відбувається припинення зростання промисловості та обсягів виробництва ВВП, що спостерігалось у 2008-2009 рр. майже в усіх країнах світу, а у 2012-2014 рр. – в деяких країнах Європи та в Україні. Видатний австро-американський економіст Йозеф Алоїз Шумпетер [6] синтезував свою теорію економічного розвитку та інновацій з теоріями великих циклів кон'юнктури Кондратьєва, котрі він назвав Кондратьєвськими довгими хвилями (скорочено – К-хвилями), і ділових циклів Жюгляра [7]. Він указував на *«творчу руйнацію»* інновацій у часи кризи через конкурентне оновлення виробництва продукції та заміну застарілих засобів виробництва новими, що й очікується в процесі катарсису сучасної глобальної світової соціально-економічної кризи. Причому реальний циклічний характер розвитку економіки проявляється у вільному ринковому господарстві за певної свободи господарюючих суб'єктів. Тобто, у кризі є як екзогенні, так і ендогенні чинники, які потребують безпосереднього дослідження в контексті часу й простору розповсюдження її негативних наслідків у світі та заходів антикризової політики її подолання в кожній країні.

Але ж у часи досліджень соціально-економічних циклів і криз Туган-Барановським та його учнем Кондратьєвим, а також Шумпетером, що помер у 1950 р., ще не існувало такого феномену другої половини ХХ ст. як глобальна економіка, що представляє собою історично нову реальність, що відрізняється від традиційної світової економіки. За визначенням одного з її апологетів – відомого французько-американського соціолога іспанського походження Мануеля Кастельса *«глобалізація характеризує економіку, здібну працювати як єдина система в режимі реального часу у масштабі усієї планети»* [8]. Процес глобалізації світової економіки йде вкрай нерівномірно. Це стосується як сфер діяльності та галузей, так і макроекономічних регіонів, об'єднаних по групам країн та цивілізаціям. Саме глобалізація дає змогу найрозвинутішим країнам світу, насамперед США, за допомогою інструментів МВФ і СБ здійснювати певний трансфер криз, розв'язуючи проблеми подолання соціально-економічної кризи у цих розвинутих державах за рахунок інших країн, що розвиваються. І захист від таких негативних впливів національної економіки є дуже важливим питанням економічної безпеки будь-якої держави. Але навіть такі антикризові заходи, в кінці кінців, не вберегли найрозвинутіші країни світу від глобальної фінансово-економічної кризи 2008-2014 рр.

Постановка завдання. Найвищий рівень глобалізації досягнуто у фінансово-інвестиційній сфері. Адже сьогодні загальновідомим став факт перевищення більш ніж на порядок фінансових потоків обігу світової економіки у порівнянні з її матеріальними потоками, пов'язаними з реальними ринками товарів і послуг. Таким чином, цей вивільнений грошовий капітал не має матеріального підкріплення та перебуває у вільному плаванні, маючи щохвилинні біржові операції на мільярди доларів, забезпечивши їх зростання за останні 30 років на два порядки. І ця фінансова бомба вже десятки років нависає над виробничими потужностями реальної економіки країн усієї Земної Кулі, періо-

дично знищуючи фінансові ринки у тому чи іншому ареалі світу через механізми фінансових криз, найбільш відомими з яких за останні два десятиліття стали мексиканська криза 1994-1995 рр., криза в країнах Південно-Східної Азії (ПСА) 1997- 1998 рр. з суттєвим її впливом на світові ринки, внутрішній дефолт 1998 р. у Росії, який особливо вплинув на Україну [9], та зовнішній дефолт в Аргентині 2001 р.

І нарешті, необхідно звернути особливу увагу на сучасні регіональні фінансові (фондові, банківські, валютні) кризи кінця ХХ – початку ХХІ ст. в США, Китаї, Японії, Німеччині, Росії та інших глобальних гравцях світової економіки, про загрозу переходу яких до глобальної фінансово-економічної кризи та її негативний вплив на господарство України ми теж протягом останніх років минулого та перших років нового тисячоліття не раз попереджали [10].

Досвід різних країн – США, Великої Британії, Швеції та інших у розробці антикризової політики у період ще Великої депресії міг би стати у нагоді Україні на шляху виходу її економіки з кризи 90-х років, від яких Велику депресію віддаляє як раз одна довга хвиля Кондратьєва, який визначив її довжину в 50-60 років, тобто у середньому 54-55 років, які віддаляють й сучасну світову економічну кризу рубежу тисячоліття від закінчення Другої світової війни, що стала найгіршим способом розв'язання протиріч, накопичених Великою депресією. Передостання криза початку ХХІ ст. була частково амортизована фінансовими вливаннями різних регіонів світу в економіку США та розпочатими ними війнами в Афганістані та Іраку у відповідь на катастрофічні події 11 вересня 2001 р. Ці війни активізували розвиток ВПК США та через міжгалузеві зв'язки взагалі пожвавили їх економіку. Тим самим пік кризи, який спостерігався наприкінці 2008-2009 рр., було відсунуто на один 9-річний цикл Жюгляра. Саме аналізу розвитку глобальної світової кризи та антикризових заходів, що використовувалися для її подолання, перш за все у країнах Євросоюзу, а також їх узагальненню для вироблення антикризової політики державного регулювання в Україні, присвячена дана робота.

Основні результати дослідження. Економіки як європейських, так й азіатських країн, що розвиваються, виграючи за рахунок сильних припливів капіталу, можуть значно постраждати від різкого повороту цих потоків у випадку фінансових криз, як це було у часи Південно-Східно-Азіатської фінансової кризи 1997-1998 рр. і дефолту російської економіки 1998 р., механізм яких вперше було детально проаналізовано тоді Джорджем Соросом [11].

На відміну від світової фінансової кризи 1997-1998 рр. сьогодні інтегрованість вітчизняної економіки у світовий економічний процес значно зросла. Україна вже вступила до СОТ і хоч має слабкий фондовий ринок, з приватизацією та акціонуванням її стратегічних підприємств їх акції з'явилися на світових фондових ринках (ФР). Відповідно, у 2008 р. збільшилася й сама уразливість господарства України щодо негараздів глобалізованої економіки, що показав рекордний обвал її ФР на 80%. Валютний запас України, хоч і невеликий за світовими мірками, було накопичено переважно у доларах США, які потребували часткового переведення в інші тверді валюти в напрямі створення гарантованого валютного кошика.

Антикризові заходи потрібні сьогодні Україні. Але вона, на жаль, тільки проголошує, і до того ж не дуже впевнено, свої ринкові реформи, що зупинились на півдорозі, практично не модернізувавши за роки незалежності свою промисловість. Інноваційні пріоритети, що також проголошуються, ще дуже далекі від реального створення Національної інноваційної системи (НІС), що забезпечила інноваційний прорив більше чверті століття тому США, а ще раніш, у 60-ті роки ХХ ст. – Японії. Ці країни переживають сьогодні

кризові процеси, з якими може стикнутися й Україна, хоча в ній вистачає й своїх перманентних криз. А тому застосовані антикризові заходи у США, країнах ЄС та Японії передусім, у бюджетно-податковій та грошово-кредитній політиці, актуальні для подолання економічної кризи в Україні.

Підсумовуючи оцінки результативних показників основних галузей господарства України протягом кварталів 2012-2014 рр. «другої хвилі» кризи, слід сказати, що вони мали більше негативну динаміку, що, в кінцевому рахунку обумовили й негативну динаміку її ВВП починаючи з III-го кварталу 2012 р., коли він по відношенню до відповідного періоду 2011 р. впав на 1,3%, а в IV-му кварталі – ще на 2,7% і продовжував знижуватися у 2013 р. Таким чином, ВВП України протягом трьох кварталів поспіль мав негативну динаміку його падіння, що вже свідчило про технічну рецесію її економіки. Хоча за рахунок позитивної динаміки ВВП у першому півріччі, в цілому за 2012 р. все ж за офіційними даними Держкомстату України спостерігалось його зростання на 0,2%, що свідчило про стагнацію української економіки і депресивний її стан у час перманентної кризи, коли важко прогнозувати подальший її розвиток.

Адже досить багато вчених-економістів пояснюють сьогоднішній депресивний стан світової та й української економік синхронізацією кризових фаз кількох циклів суспільного розвитку, як наприкінці Великої депресії 1929-1939 рр. у своїх двотомних «Ділових циклах» обґрунтував головну причину її виникнення та набуття перманентного характеру завдяки синхронізації кризових фаз трьох відомих на той час фінансових циклів Джозефа Кітчина та Вільяма Крама [12], що відомі як цикли Кітчина, і ділових циклів Клементя Жюгляра [7] та «довгих хвиль» Миколи Кондратьєва [4] видатний австрійсько-американський економіст Йозеф Шумпетер [6], що починав у 1909-1912 рр. свою науково-педагогічну діяльність на терені сучасної України – у Чернівцях, які належали тоді Австро-Угорській імперії. І все ж головним його досягненням у ці роки стало створення теорії інновацій, на основі якої й повинна відбутися розбудова Національної інноваційної системи (НІС) України [13].

Цікаво, що після перших дев'яти років незалежності України (1991-1999), коли її економіка знаходилась у кризових фазах послідовно рецесії та стагнації, наприкінці 1999 року, в його IV-му кварталі, національна економіка почала своє зростання, що закінчилось у IV-му кварталі 2008 року, коли почалась глобальна світова фінансово-економічна криза, що суттєво вплинула на українську економіку і в наступному 2009 р. обвалила ВВП України на 15%. Тобто економічне зростання в Україні подовжувалось рівно 9 років, що є середньої довжиною середньострокового циклу Жюгляра (7-11 років). Чотири роки середньої довжини циклу Кітчина (3-5 років) віддаляли початок кризи наприкінці 2008 р. від Помаранчевої революції наприкінці 2004 р., під час якої в Україні спостерігалась короткострокова фінансова криза, полум'я якої тоді на посаді виконуючого обов'язки голови НБУ Арсенію Яценюку вдалось швидко загасити. Рецесію 2008-2009 рр. від другою хвилі рецесії 2012-2014 рр. віддаляють також чотири-п'ять років. Чи не свідчить це про те, що ринкова економіка України, незважаючи на усі її вади (монополізм, корумпованість та величезний тіньовий сектор) все ж увійшла з певними відхиленнями у світові фази циклів глобальної економіки, що необхідно враховувати при подальшому прогнозуванні перспектив соціально-економічного розвитку України та її регіонів.

Ясно, що падіння обсягів виробництва ВВП України та його галузевих складових відбувається й на динаміці економічного зростання її регіонів, де розташовані підприємства цих галузей, що необхідно враховувати й при розробці їх прогнозно-планових показників. Так, наприклад, абсолютна рецесія економіки з певним лагом відбивається на показниках

рівнів зайнятості та безробіття в Україні. Останнє протягом 2012-2014 рр. продовжувало збільшуватися навіть за офіційними показниками рівня безробіття за методологією МОП, але ще є й приховане безробіття, роль якого в Україні поки що теж досить велика. Тому, закладаючи прогностичні показники рівнів безробіття, необхідно враховувати, що, як мінімум, два найближчі роки воно, за переважаючою більшістю прогнозів, буде зростати і тільки десь у 2015-2016 гг. може з'явитися можливість повернути вектор його динаміки до позитивної, тобто зменшення рівнів безробіття в Україні та її регіонах, з тим, щоб у 2016 р. вийти на позитивну його величину, меншу за звітну, а вже до 2020 р. наблизитись до природних рівнів безробіття.

Синтез різних моделей соціально-економічного розвитку країн ЄС. В наш час, коли Україна твердо взяла курс на інтеграцію до Євросоюзу, вкрай важливим є проаналізувати різні варіанти можливого соціально-економічного розвитку країн ЄС і України з врахуванням особливостей їх господарств.

Можна виділити три основні типи соціально-економічних моделей, за якими розвивалися країни Західної Європи:

1. Німецька (неоліберальна) модель. З 1948 року втілювалася урядом Людвіга Ерхарда [14] у процесі післявоєнної реконструкції Німеччини. Її теоретичну основу створила ще перед другою світовою війною Фрайбургська школа економічної наукової думки, очолювана Вальтером Ойкеним [15]. Офіційно ця модель була проголошена, як модель соціального ринкового господарства, до якої з певними особливостями примикали й модель Австрії та моделі трьох невеликих країн Бенілюксу (Бельгії, Нідерландів і Люксембургу), що разом з Німеччиною, Францією та Італією стояли у витоків створення ЄС;

2. Шведська (скандинавська) модель. Її почали створювати ще у першій половині ХХ ст. видатні шведські економісти Кнут Віксель та Густав Кассель [16], а завершували в другій – нобелівські лауреати з економіки Гуннар Мюрдаль [17] та Бертіль Олін [18] за допомогою Еріка Ліндаля, Еріка Лундберга, Єста Рена та Рудольфа Мейндера [19]. По суті, вона є соціально-демократичною моделлю, до якої відносяться всі північні скандинавські країни, включаючи Ісландію, що стоїть на черзі до вступу в ЄС, а також, з певними застереженнями, південно-європейські країни: Грецію, Іспанію та Португалію, що разом з Італією та Ірландією були віднесені до п'ятірки найбільш вразливих економік Євросони, які у часи глобальної кризи 2009-2014 рр. за першими літерами їх назв англійською мовою отримали образливу аббревіатуру – словосполучення PIGS, тобто свинки, яку вони підклали усьому Євросоюзу;

3. Європейсько-кейнсіанська модель. Як відомо, Джон Мейнард Кейнс був видатним англійським економістом, із «Загальної теорії зайнятості проценту та грошей» (1936) [20] якого після другої світової війни народилась нова наука – макроекономіка. Вона спирається на тезу про необхідність підтримки і стимулювання сукупного попиту в економіці. Цю модель першими впровадили в життя США і Великобританія, а потім, з певними застереженнями – Франція та Італія.

Звичайно, що лідерами ЄС у обсягах виробництва та споживання сьогодні є три країни Західної Європи: Велика Британія, Німеччина та Франція, які разом з Італією входять до Великої сімки (G-7). Це приблизно 15% світового ВВП. Але італійська економіка за часів глобальної кризи 2008-2014 рр. суттєво постраждала та була включена до PIGS. Розглянемо моделі кожної з цих європейських країн, включаючи й країни, моделі яких близькі до них:

Велика Британія. Англійська острівна соціально-економічна модель суттєво відрізняється від європейської континентальної моделі, характерної для більшості європей-

ських країн. Адже вона, скоріш усього, більше нагадує американську. Невипадково в економічній науковій літературі досить часто говорять про англо-американську соціально-економічну модель. В той же час запізніле *приєднання Великої Британії до складу Європейського Союзу означало свого роду «накладення» комунітарного господарського механізму ЄС на національну соціально-економічну систему цієї острівної країни*. Наслідком цього стало зближення британської моделі з європейською континентальною, перш за все з європейсько-кейнсіанською моделлю, поширеною в середземноморському ареалі, найрозвинутішими країнами якого є Франція та Італія. Але Англія зі своєю історично першою найтвердішою валютою світу – фунтом стерлінгів, не поспішаючи приєднатися до Єврозони, не залишається на самоті, а у складі ЄС займає все впливовішу позицію.

Слід зазначити, що європейські фондові індекси вирости 19 вересня 2014 р., услід за публікацією результатів референдуму в Шотландії, за якими більшість жителів регіону виказали думку проти відділення від Великобританії. Британський FTSE 100 підріс на 43,61 пунктів (0,64%) до 6862,90 пунктів.

Німеччина. У свідомості більшості мешканців Східної Європи економіка Німеччини є прикладом для наслідування. Але загальна думка не завжди є достовірною. І як показують результати економічних досліджень, сьогоднішня ситуація та перспективи господарства ФРН є досить песимістичними. Слабке зростання економіки, хронічний дефіцит бюджету, велика державна заборгованість, слабка активність вітчизняних та іноземних інвесторів, зростання частки тіньової економіки, незначне зростання продуктивності праці й «нездоровий» фондовий ринок – цілий букет невіршених взаємопов'язаних проблем. В той же час німецька економіка демонструє кращу динаміку в порівнянні з економіками багатьох європейських держав.

Ханс-Вернер Зінн, керівник німецького дослідного інституту Ifo, попередив, що на тлі кризи в Україні та санкцій проти Росії темпи росту ВВП економіки Німеччини можуть упасти до її стагнації. Хоча спостерігається досить високий рівень зайнятості в країні, темпи росту ВВП можуть виявитися суттєво нижчими прогнозованих на 2014 р. 1,8%, на основі яких розраховано бюджет Німеччини. Тоді навряд чи зросте і ВВП у 2015 р. на прогнозовані 2%.

Франція. Економічна і соціальна еволюція Франції протягом другої половини ХХ сторіччя характеризується незвичайно широкими для ринкової економіки масштабами втручання держави у відтворювальний процес. Причому, це незвичайна «рамкова» діяльність держави, яка є неодмінним атрибутом господарського життя будь-якої розвинутої країни. Французький варіант соціально-економічного розвитку характеризується відкритим і масовим втручанням держави, по-перше, безпосередньо у виробничий процес, по-друге, в глибинні відтворювальні механізми.

Ця обставина стала особливо помітна в 70-80-і роки, коли не тільки США та Велика Британія, але й багато держав континентальної Європи, перш за все скандинавські, активували процес лібералізації економіки і соціальної сфери. На відміну від них, у Франції в цей же час намітилися зворотні явища: розширення державної присутності в економіці, а також безперервні зусилля щодо збереження в недоторканності «розподільної економіки» та «держави добробуту», яка має свою межу використання.

Даний французький варіант не демонстрував більш високої ефективності в порівнянні з моделями соціально-економічного розвитку тих країн, які зробили вибір на користь лібералізації. Він виявився нездатним протягом тривалого періоду протистояти новітнім загальносвітовим тенденціям розвитку. На початку тисячоліття французька економіка, як і

німецька та італійська, опинились в стані стагнації з явним перевищенням нормативів ЄС щодо дефіциту бюджету.

Правда, останнім часом у французькому господарському механізмі намічалися позитивні зміни, хоча рух в цьому напрямі йшов вельми повільно та неоднозначно, а французьке господарство трохи виповзало з кризи з певними перепадами розвитку. Але нещодавно экс-президент країни Ніколя Саркозі у своєму виступі виказав думку, що Франція зараз переживає найтяжчу кризу, котра може підштовхнути до краху всю Європу з банкрутством Євросоюзу. Звичайно, у цій заяві Саркозі є політична складова, пов'язана з майбутніми виборами, але стан французької економіки дійсно бажає кращого.

Італія. Для верхнього ешелону італійської корпоративної структури характерна висока ступінь концентрації власності, причому переважно «сімейного типу». В режимі одноосібного володіння мажоритарним пакетом акцій знаходиться біля 60% вартості цінних паперів, що обертаються на ринку капіталу, у власності п'яти провідних (для кожної фірми) держателів – близько 90% (для порівняння: в США цей показник дорівнює 25%, у Німеччині – близько 40%). Частка дрібних володарів складає лише 2% пакету котирувальних акцій; вони практично не впливають на управління компаніями і позбавлені можливості контролю за прийняттям господарських рішень.

Фінансово-промислові групи (ФПГ) Італії мають, як правило, пірамідальну (холдінгову) форму і об'єднують під своїм контролем біля $\frac{1}{3}$ фірм з $\frac{1}{2}$ загальної чисельності зайнятих. В межах групи акціонерні зв'язки організовані зверху вниз: на чолі зазвичай стоїть фінансовий холдінг, від нього йдуть вертикальні ланцюжки участі в капіталі юридично незалежних фірм, і на кожному такому ступені «вищестоящі» фірми здійснюють контроль над «нижчестоящими». Розширення сфери контролю, диверсифікація акціонерного портфелю досягаються через перехресне міжгрупове володіння акціями. В «піраміді», яка має чотири рівня, контроль верхньої ланки може бути забезпечений при володінні усього лише 7% пакету акцій, якщо субхолдинги, що розміщуються на кожному проміжному рівні, розпоряджаються 51% акцій компаній наступного, нижче стоячого рівня. Така структура страхує керівне ядро ФПГ від ворожої покупки компаній, що входять в неї, та від небажаних змін в їхньому менеджменті, а також відкриває широкі можливості в плані стратегії корпоративного управління.

Нарешті, така структура представляє собою велику зручність з точки зору зниження прозорості фінансових операцій при наданні інформації адміністративним органам, податковим властям, банкам та дрібним акціонерам. Перевагою структури є можливість організувати при головному підприємстві мережне оточення, що будується на началах спеціалізації і кооперуванні більш дрібних фірм. Це забезпечує швидкість пристосування до змінних умов ринку, полегшує сприйняття нових інноваційних технологій і сприяє встановленню гнучких внутрішньофірмових відносин шляхом використання різних форм заохочень управлінського персоналу та найманих робітників.

Австрія. Нова «австрійська модель» взаємодії держави і бізнесу цікава для України тим, що вона створювалася в пошуку форм та методів більш ефективної інтеграції цього комплексу в національне господарство країни з метою гармонізувати його структуру і тим самим надати високої економічної динаміки. Слід зазначити, що у результаті реалізації цієї моделі був забезпечений вихід Австрії не тільки в категорію благополучних європейських держав, а і найрозвинутіших індустріальних країн європейського континенту.

В межах Європейської системи підприємництва «австрійська модель» займає особливе місце. Як вказувалось вище, зараз в ЄС діють декілька основних варіантів європейської моделі: «рейнський капіталізм», найбільш чітко представлений німецькою моделлю,

але характерний для більшості західноєвропейських держав, скандинавська та англосаксонська моделі, і нарешті, дирижистська модель, поширена у Франції та в інших південноєвропейських країнах, які все більше наближуються до європейсько-кейнсіанської моделі.

Суть *«австрійської моделі»* в тому, що вона синтезує найважливіші постулати усіх трьох варіантів європейського підприємництва та його взаємодії з державою, зберігаючи при цьому національні особливості. Однак головним чином в ній проявляються елементи двох моделей, за виключенням англосаксонської, яка ближча до американської моделі. З дирижистським варіантом австрійську модель зближують перед усім основні принципи формування власності, в яких вирішальну роль тривалий час грала держава. Навіть в межах широкої приватизації власності, що сталася пізніше, держава повністю не вийшла з цієї сфери. В той же час з *«рейнським капіталізмом»* австрійську практику ріднить група постулатів та основних принципів *«соціального партнерства»*.

В Австрії спочатку ставка була зроблена на формування дирижистського варіанту розвитку економіки. Держава повинна була виступити в ролі основного власника найважливіших виробничих потужностей і визначально впливати на усі еволюційні процеси формування ринкових принципів господарювання (включаючи й ціноутворення). *В Україні ж цього не було вчасно зроблено і багато стратегічних підприємств не тільки набули приватних власників, але вже мають іноземне їх походження, як, наприклад, найбільші українські НПЗ і металургійні комбінати, включаючи алюмінієві та Миколаївський глиноземний заводи, які в умовах війни створюють ресурси ВПК (виготовлення танків, БТР, літаків, вертольотів).*

В останнє п'ятиріччя в Австрії зростало прагнення до відокремлення економічних інтересів від соціальних проблем, що є результатом впливу процесів глобалізації та необхідності проведення структурних перетворень у господарстві. Стали поступово наростати вимоги посилення процесів дерегулювання економічного життя та більш гнучкого пристосування до змінюваних умов конкурентної боротьби на світових ринках. При цьому баланс сил основних суспільних груп в межах соціального партнерства став чітко зміщуватися на користь об'єднання підприємців. Суттєво поширилися нові концепції, зокрема, *завдяки необхідності впровадженню принципів «інноваційного партнерства», «модернізаційного співробітництва» і «партнерства взаємодії» щодо формування більш сприятливого інвестиційного клімату, що залучав би інновації в країну.*

Очевидно, що тягар *«держави всесвітнього благоденства»* виявився не під силу багатьом навіть високорозвинутим європейським країнам та підірвав джерела економічного зростання в них, особливо за часів кризи. Цей процес торкнувся й Австрії, тільки відбувся він у відповідності до існуючої тут традиції *«поспішати повільно»* досить тривало. Звідси, ймовірно, постає незвичне зростання *«правого радикалізму»* в Європі та безпосередньо в АР, котрий в популістських цілях використовує лозунг *«повної зайнятості»* і вимагає відродження *«державного патерналізму»*. Але шанси правих на реалізацію своїх ідей не високі. В Австрії йде процес раціональної структурної перебудови, щоб більш надійно забезпечити благополуччя для її громадян.

Слід зазначити, що інноваційна теорія підприємництва, створена *Йозефом Алоїзом Шумпетером* [8] у Чернівцях на початку ХХ ст., дала повсюди його розвитку і застосовувалась у післявоєнній Японії, що дозволило їй вже наприкінці 60-х років вийти на шлях створення Національної інноваційної системи (НІС), забезпечивши найвищі темпи економічного росту. У 80-і роки завдяки впровадженню інноваційних технологій *«рейганоміки»* на шляху виходу з економічної кризи 1982 р. через створення НІС цей успіх

повторили США. І саме в Європі кінця 80-х років, у 1987 р. *Кріс Фрімен* [21] вперше використав поняття НІС. Хоча йому формально виповнилось тільки 27 років, підводячи підсумки минулого століття, США визнали створення НІС найвищим своїм досягненням у ХХ ст. Праобраз НІС вже існував у Японії наприкінці 60-х років, а *додатковим двигуном її розвитку був податок на застарілі технології, фінансово стимулюючий фірми запроваджувати інновації, коли в них не було власного розуміння інноваційного прориву.*

Таким чином, застосування механізмів підвищення інноваційної активності малого підприємництва, розроблених в Австрії, і пов'язані з ним процеси формування середнього класу, здатні покращити соціальну стратифікацію суспільства та зняти в ньому напругу. Саме НІС – Україна цілком спроможна створити наша держава при її унікальних інтелектуальному та соціальному капіталах на початку ХХІ ст. [13]. Не треба забувати, що у ХХ ст. людство (СРСР і США) завоювало космос за проектами тріади видатних вчених, яких породила земля України: *Сергія Корольова з Житомирицини, Валентина Глушка з Одещини, Юрія Кондратюка (Олександра Шаргея) з Полтавщини, а у ХХІ – українці 2 рази здивували світ феноменом Майдану.*

Регіональна політика в країнах ЄС.

Активне реформування систем регіонального планування в Європі припало на 60-70-ті роки, що пов'язано в основному з реформами або зміною владних повноважень місцевих органів управління. Крім того, в ці роки різко змінилися економічні умови розвитку, зросла конкуренція за ресурси. В деяких країнах, наприклад в Бельгії та Голландії, не дивлячись на реформи муніципалітетів, формальні процедури планування залишалися якийсь час колишніми, в інших, як, наприклад, у ФРН, відбулися істотні зміни в системі планування у зв'язку з нафтовою кризою 1973 р., коли стало ясно, що без змін в плануванні не можна гарантувати подальше економічне зростання.

Одна з найзначніших змін – участь громадськості в процесах обґрунтування планових рішень. До розробки планів широко залучалися майбутні виконавці заходів плану. Тому, хоча державні плани в цих країнах носять індикативний характер, вони виконують функцію консолідації зусиль різних підприємців в необхідному для суспільства напрямі. Деякі фахівці відзначають, що громадське планування виконує три функції:

- залагоджування конфліктів;
- можливість кооперації для досягнення загальних цілей;
- управління майбутнім розвитком,

що і пояснює популярність регіонального планування та його успіхи.

В цьому питанні в Європі не було одноманітності в підходах до розробки планів регіонального розвитку. В одних країнах стратегічне планування здійснювалося на національному рівні і пов'язане з визначенням цільових соціальних орієнтирів (Франція, де нещодавно президентом став саме лідер соціалістичної партії) або пріоритетів (Греція, для якої таким пріоритетом стала розбудова інфраструктури для проведення Олімпіади і негативні наслідки цього треба було врахувати й Україні при розбудові інфраструктури для Євро-2012). В інших країнах ЄС стратегічні плани розробляються на рівні регіонів, провінцій і сільських районів. Вони звичайно служать основою для локальних поточних планів розподілу бюджетних коштів і контролю над розвитком регіонів. Причому планування на регіональному рівні поширено більше. Останнім часом стимулом розробки регіональних планів є надія на отримання підтримки (коштів) для їх здійснення з ЄС.

На вищому, національному рівні стратегічне і регіональне планування звичайно отожднюється. Такі плани не тільки задають орієнтири розвитку національної економіки, але й служать основою для розробки органами місцевого самоврядування планів житло-

вого будівництва та локальних територіальних планів. Локальні плани можуть розроблятися як для всього муніципалітету або громади, так і для частини їх територій або для декількох громад, в яких намічається інтенсивний розвиток. В Німеччині, наприклад, є план використання території на рівні формальних органів управління і плани будівництва житла в ареалах, які розвиваються. Аналогічний порядок прийнятий у Франції, Данії. В планах для ареалів з інтенсивним розвитком вказуються напрями такого розвитку, архітектурні деталі та вимоги до будівництва.

В інших країнах (наприклад, у Великобританії й Ірландії) свобода дій локальних властей у визначенні напрямів свого розвитку дещо більше. В Ірландії, де створена незалежна служба планування, будь-якому підприємцю надано право звертатися в цю службу.

У ряді країн, крім того, на нове будівництво або інший проект законодавством передбачаються додаткові санкції, число яких може доходити до семи, як, наприклад, в Люксембурзі. Частіше всього проекти нового будівництва оцінюються з позиції впливу на навколишнє середовище. Так, у Франції розроблено законодавство про природне середовище, в Німеччині встановлено контроль над шкідливими викидами в середовище. В 1980 р. комісія Європейського співтовариства опублікувала пропозиції за прямою оцінкою впливу більшості проектів на навколишнє середовище.

Регіональне планування все частіше знаходить підкріплення в системі заходів регіональної політики або цільових регіональних програм. Наприклад, для регулювання розвитку нових міст у Великобританії розроблений ряд стимулів, направлених на те, щоб міста самі вирішували проблеми зайнятості, розвитку торгівлі та комунальних послуг.

На системи планування великий вплив надає політичний устрій влади. Ступінь контролю з боку центрального уряду і ступінь незалежності локальних властей розрізняються по країнах.

Найбільш сильний ступінь централізованого контролю в системі планування у Франції, Греції і Люксембурзі. Так, у Франції структура окремих служб в центральному уряді сильно кореспондує з системою планування, яка з певними відмінами існувала й в радянській Україні.

На рубежі тисячоліть в Європейському Союзу приділялася особлива увага питанням регіонального планування та просторової політики. Ще на 12-й Європейській конференції міністрів регіонального планування Ради Європи у Ганновері у вересні 2000 р. було прийняте рішення про проведення заходів Основоположних принципів сталого просторового розвитку Європейського континенту (CEMAT) у співробітництві з Конгресом місцевих та регіональних органів влади Європи (CLRAE). На Економічному форумі регіонів, що відбувся в 2001 р. у Скоп'є, було запропоновано обговорити на загальноєвропейському рівні накопичений досвід європейських програм підтримки регіонального розвитку, що спрямовані на реалізацію Основоположних принципів CEMAT і на розвиток партнерських відносин між регіонами.

Ще 15-16 травня 2002 р., тобто більше 12 років тому, коли до приєднання до ЄС ще 10 країн залишалось два роки, мерія Дрездену за підтримки Конгресу місцевих та регіональних органів влади Європи і Європейської конференції міністрів регіонального планування у співробітництві з німецькою Землею Саксонія і Федеральним міністерством транспорту, будівництва та житла Німеччини провели міжнародну конференцію «Роль місцевих і регіональних органів влади в міждержавному співробітництві в галузі регіонального і просторового розвитку», учасниками якої були визначні політичні діячі та представники державних і територіальних органів влади, відповідальних за регіональний розвиток і просторове планування. Основною задачею цієї конференції виявилось обго-

ворення досвіду, накопиченого регіональними та місцевими органами влади в реалізації регіональних проектів розвитку на базі Основоположних принципів СЕМАТ, що мало підкреслити політичне значення міждержавного співробітництва на місцевому та регіональному рівнях для політичного і соціального співробітництва в Європі.

Основна мета регіональної політики співтовариства, як відзначалось в цій доповіді, – гарантувати підприємцям будь-яких регіонів (включаючи відсталі та регіони промислового спаду) рівні можливості розвитку по завершенні формування єдиного європейського ринку. Саме на створення сприятливих умов для підприємств, що адаптуються до єдиного ринку і до більшої конкуренції, що є вкрай актуальним сьогодні й для українських підприємств, і була спрямована основна частина заходів співтовариства [22].

З загальної згоди країн – членів ЄС у регіональній політиці співтовариства було виділено наступних п'ять основних цілей:

1) сприяння структурній перебудові та розвитку відсталих регіонів, до яких відносяться регіони, де виробництво ВВП на душу населення складає менш 75% середнього рівня в ЄС;

2) сприяння перебудові та розвитку депресивних ареалів, прикордонних ареалів, частини ареалів, включаючи ареали ринків праці та міста (агломерації) з високим рівнем безробіття і рівнем промислового виробництва, що знижується;

3) боротьба з довгостроковим безробіттям для осіб, старших 25 років, що шукають роботу і знаходяться без роботи більше 12 календарних місяців;

4) допомога по включенню шукаючої роботу молоді до 25 років в трудове життя;

5) сприяння проведенню реформи загальної аграрної політики.

Остання ціль розбита на дві самостійні підцілі:

5а. модернізація та розвиток виробництв, що обслуговують сільське господарство;

5б. сприяння розвитку сільських ареалів.

Використання досвіду моделей регіонального розвитку ЄС в Україні

Вивчення досвіду, накопиченого країнами ЄС у сфері розвитку регіональної політики, має для України, перед якою стоїть проблема поглиблення місцевого самоврядування, проведення адміністративно-територіальної реформи, активізації транскордонного регіонального співробітництва, не лише наукове, але й практичне значення. Надбання країн Європейського Союзу у цій сфері, так як і допущені ними недоліки і прорахунки, варті аналізу і врахування при формуванні та реалізації регіональної політики в Україні. При цьому особливу увагу доцільно приділити процесам, що відбуваються у сусідніх центральноевропейських країнах, які нещодавно приєдналися до ЄС і з якими регіони України, передовсім прикордонні, мають міцні і тривалі зв'язки. У країнах-нових членах ЄС регіональне співробітництво з регіонами інших європейських держав виступало важливою складовою інтеграційних процесів, рушієм соціально-економічних змін. Враховуючи євро-інтеграційні намагання України, вивчення цього питання видається вкрай актуальним.

Аналіз досвіду країн Європейського Союзу в галузі регіональної політики і регіонального співробітництва виявляє в його динаміці все більше розповсюдження «загальних правил» у даній сфері державної діяльності. Водночас, зберігаються й суттєві національні особливості в різних державах.

Європейський досвід дозволяє говорити про наявність у регіонів таких інструментів, як право укладати договори й угоди; право відкривати власні чи разом з іншими регіонами представництва в третіх країнах і при відповідних міжнародних організаціях; право брати участь у підготовці міжнародного (міжурядового) договору, якщо їм зачіпаються

його фундаментальні інтереси (застосування цього права є предметом внутрішньодержавного регулювання); право брати участь у роботі міжнародних конференцій; право на участь у застосуванні дипломатичного протоколу (у даному випадку регіон виступає саме як суб'єкт застосування дипломатичних правил у рамках міжнародних зобов'язань тієї держави, частиною якої він є); право на використання в міжнародних контактах свого прапора, герба і гімну. Відповідно до декларації «Про регіоналізм в Європі»: «європейські держави повинні взяти на себе зобов'язання максимально передавати повноваження регіонам, а також фінансові кошти, необхідні для їхнього виконання, змінюючи, якщо потрібно, міжнародні норм». Тобто місцеве самоврядування все більше набуває сили в країнах Європи, а Україні тут є можливість набратись досвіду на шляху до ЄС.

В Україні процес переходу від адміністративно-централізованих методів управління до ринкових регуляторів економіки для регіонів був відносно безболісним. До того ж організаційне зосередження усіх економічних служб у так званих Державних адміністраціях областей і районів, на перший погляд, мало що змінило. При цьому їх голови усі роки незалежності України, до нашого часу призначаються та знімаються с посади указами її президентів, на відміну від губернаторів російських областей, що вибирались народом за часів правління Бориса Єльцина, і перейшли на український шлях автократії з приходом до влади Володимира Путіна, який, призначаючи їх, навіть посилив вертикаль влади у порівнянні з українським її варіантом за часів правління Леоніда Кучми. Однак це не означає, що територіальний розвиток держави, процес формування і розвитку регіональних цілісностей треба було пустити на самоплив, оскільки в економічних відносинах перевагу було надано ринковим її механізмам. Саме у кризові часи, що Україна переживала в перші роки незалежності та, на жаль, переживає й сьогодні, як ніколи потрібен регіонально-цілісний підхід в економіці, обґрунтований ще 20 років тому видатним українським вченим в галузі територіального планування та регіональної політики доктором географічних наук В. А. Поповкіним [23].

Таким чином, європейський та вітчизняний досвід регіональної політики доводить, що держава залишає за собою важелі управління життєво важливими галузями господарства (перш за все, пов'язаними з стратегічними об'єктами ПЕКу, транспортними магістральними комунікаціями, життєво важливими об'єктами соціальної інфраструктури як то швидка допомога та лікарні, пожежна та інші структурні підрозділи МНС, мобільний зв'язок, водопровідні, теплопостачальні, газові та каналізаційні мережі, сміттєпереробні підприємства тощо), контролюючи суто економічними заходами і ситуацію в ринковому секторі кожного регіону, акцентуючи особливу увагу на найбільш депресивних територіях та взагалі кризових явищах в економіці окремих регіонів, що посилюються в останні роки по усьому світу.

Необхідне державне втручання у вкрай важливий для кризової України інноваційний процес створення та розгортання мережі технополісів і технопарків – цієї специфічної форми територіальної організації синтетичних форм поєднання науки, техніки, технологій і сучасного виробництва наукоємної продукції, що допоможуть подолати депресію економіки. Тут потрібна особлива державна підтримка, стимулювання різних форм організації наукових досліджень, вищої освіти, експериментального виробництва в контексті загальної регіональної політики та створення Національної інноваційної системи (НІС) та її регіональних складових.

Слід зазначити, що перспектива просторового розвитку в Україні давно потребує нового економічного районування та адміністративно-територіального поділу її терену в бік укрупнення її областей до 10 мезорегіонів, які в свою чергу можуть бути агреговані до 4-5 макрорегіонів типу Західного, Північного, Східного, Південного і, можливо, Централь-

ного. Ще 16 років тому до форуму ЄБРР у Києві 1998 р. нами пропонувалось [24] у продовження науково-практичної роботи доктора географічних наук В. А. Поповкіна [23], який помер ще 1996 року, провести відповідне районування території України на 10 мезорегіонів: Поліський (Волинська, Рівненська, Житомирська), Києво-Чернігівський, Слобожанський (Полтавська, Сумська, Харківська), Карпатський (Львівська, Ужгородська, Івано-Франківська, Чернівецька), Подільський (Тернопільська, Хмельницька, Вінницька), Середньо-Придніпровський (Кіровоградська, Черкаська), Нижньо-Придніпровський (Дніпропетровська, Запорізька), Донбаський (Донецька, Луганська), Чорноморський (Одеська, Миколаївська), Таврійський (Херсонська область, АРК). Доцільним є об'єднання Карпатського і Поліського мезорегіонів у Західний, Києво-Чернігівського і Слобожанського у Північний, Подільського і Середньо-Придніпровського у Центральний, Нижньо-Придніпровського і Донбаського у Східний, а Чорноморського і Таврійського у Південний макрорегіони, за якими й могло відбуватися регіональне управління в країні. *Можливо, якби такий поділ в Україні тоді вчасно було зроблено, сьогодні вона б не мала таких проблем з Кримом, анексованим Росією.*

Слід зауважити, що території і 10 мезорегіонів, й 5 макрорегіонів приблизно співставні між собою за розмірами, а їх укрупнення зробить їх більш керованими та в три рази зменшить бюрократичну надбудову України.

Висновки та пропозиції щодо подальших досліджень. Підсумовуючи результати наших досліджень можна сказати, що сучасна світова фінансова і соціально-економічна та навіть природно-екологічна криза прогнозувалась нами майже два десятиліття тому [25], виходячи з циклічних закономірностей, яким підкоряється розвиток світової економіки, та глобальної міграції капіталу, виявленим ще наприкінці XIX ст. видатним українським вченим Михайлом Туган-Барановським на прикладі дослідження динаміки промислових криз у господарстві найрозвинутішої країни того часу – Великої Британії, згідно яким послідовність фаз «поступове розширення» – «обвальне стиснення» є невідворотним.

По суті, в останню третину XX ст. означився приблизно 10-річний цикл світових фінансових криз: світовій фінансовій кризі 1997-1998 рр. передували фінансові кризи 1970-1971, 1980-1981 і 1987-1988 рр. Причому фінансова криза передує загальноекономічній, про що писав ще наприкінці XIX ст. Михайло Туган-Барановський, а в останні 30 років XX ст. між ними спостерігався приблизно три – чотирихрічний інтервал короткострокового фінансово-економічного циклу Кітчина: після глобальної фінансової кризи 1970-1971 рр. відбулася рецесія 1973-1974 рр., спровокована «нафтовим шоком»; після фінансової кризи 1980 – 1981 рр. з максимальною ціною на нафту в \$90 США за барель – рецесія 1982 р. (-3%), для подолання якої у США було запроваджено антикризову політику – «рейганоміку»; після фінансової кризи 1987-1988 рр., коли тільки за один день (19 жовтня 1987 р.) індекс Dow Jones упав на 22,6% – рецесія 1990-1991 рр., що зумовила програш виборів президента США Бушом-старшим; після світової фінансової кризи 1997-1998 рр. – відносна рецесія 2000-2001 рр. До речі, після обвалу Нью-Йоркської біржі 19 жовтня 1987 р. стали призупиняти діяльність усіх бірж при падінні фондових індексів більше 10%.

Між рецесіями динаміки світового ВВП теж спостерігався приблизно 9-річний інтервал циклу Жюгляра. Таким чином в рамках цих закономірностей після початку фінансової кризи на ринках нерухомості США у 2006 р. через три – чотирихрічний інтервал короткострокового фінансово-економічного циклу Кітчина слід було очікувати рецесію світової економіки у 2008-2009 рр., про що ми разом з член-кор. НАНУ О. С. Ємельяновим й попереджали владу, працюючи в Національному інституті проблем міжнародної

безпеки РНБО України 7-8 років тому [10]. Причому, у формі депресії світової економіки ця перманентна глобальна криза може затягнутись до 2014-2015 рр. в силу накладення на неї кризової фази великого циклу кон'юнктури Кондратьєва (К-хвилі), яка проявила себе у формі відносної рецесії провідних країн світу ще на рубежі тисячоліть – у 2000-2001 рр., але замість перебудови господарств провідних країн світу на нову інноваційну К-хвилю, вони на чолі зі США та НАТО зосередили свою увагу на нових формах світових регіональних війн у Югославії, Афганістані, Іраку. Останні активізували ВПК провідних держав світу та через міжгалузеві зв'язки пошквалили світову економіку. Тим самим ці регіональні війни відсунули глобальну світову економічну кризу на один цикл Жюгляра, але перебудова технологічного укладу (ТУ) за допомогою нової інноваційної К-хвилі так і не відбулась. Тому, незважаючи на певну амортизацію обвального спаду світової економіки на початку XXI ст., аналогічної депресії 30-х років XX ст., вона все ж повинна пройти фазу інноваційного оновлення та осідлати нову К-хвилю. Країни, які встигнуть першими до «інноваційного лошака» дійсно можуть зробити інноваційний стрибок, про який останнім часом багато говорилось в Україні, але мало що робилося. Саме невеликі держави з високим інноваційним потенціалом (наприклад, Фінляндія у Європі чи Південна Корея в Азії), що зроблять це першими, спроможні швидко подолати депресію. Але для України вкрай актуальною залишається проблема активізації робіт по створенню Національної інноваційної системи (НІС – Україна) [13], про яку знову ж багато в країні говориться, але мало що робиться для її формування.

Провідні центральні банки світу починаючи з жовтня 2008 р. синхронно скорочували дисконтні ставки з несподіваною швидкістю практично до нуля в США і Японії та 0,5% в Англії та в Єврозоні. Тільки НБУ три квартали з початку кризи 15 вересня 2008 р. стояв на місці при цих світових потугах, до яких йому давно було б потрібно приєднатися. І зробив він цей крок вкрай пізно, тільки 15 червня 2009 р., знизивши облікову ставку НБУ з 12% до 11% і практично не коректуючи ставку рефінансування, яка дорівнювала 17%. Запізнілий сигнал НБУ комерційним банкам майже нічого не змінив в їх жорсткій кредитній політиці по відношенню до реального сектору економіки, який так і залишився без кредитів. За 4 роки перманентної кризи вона знижена з 11% до 7,5 %, до яких її знизили ще 23 березня 2012 р., коли українська економіка ще не була у другій хвилі рецесії, а потім до 7,0% вже 10 червня 2013 р., коли вона вже майже рік знаходилася у рецесії. Здається, НБУ для прийняття такого рішення постійно потрібно 9 і більше місяців з моменту початку рецесії, яких вистачає жінці, щоб виносити та народити дитину.

13 серпня 2013 р., коли українська економіка більше року знаходилась в рецесії, облікову ставку знизили ще на пів процентних пунктів з 7 до 6,5%, а 15 квітня 2014 р. у зв'язку з девальвацією гривни та нарощуванням в Україні інфляційних процесів облікову ставку відразу було підвищено з 6,5 до 9,5%.

Необхідно консолідувати бюджетну та податкову (фіскальну) політику з корекцією як чотири роки тому прийнятого в Україні Податкового кодексу, так і прийнятого вже більше десяти років тому Бюджетного кодексу, який потребує корекції в напрямі посилення самоврядування вибіркової влади регіонів різних рівнів через законодавче забезпечення в місцевих бюджетах вагової податкової бази, яка б не залежала б від волонтаристських рішень влади на макрорівні. В рамках проведення адміністративно-територіальної реформи передбачений серйозний перерозподіл бюджетних надходжень на користь місцевих бюджетів, для чого запроваджено місцевий податок на нерухоме майно (нерухомість), який формально проголошено як податок на багатство громадян, але поки що він у цьому напрямі не спрацював.

Адже саме цей податок, по перше, зміг би істотно поліпшити наповнення місцевих бюджетів (у США він формує близько двох третин муніципальних бюджетів), а, по-друге, був би в змозі хоча б частково зняти проблему надто великого розшарування (стратифікації) суспільства України за доходами, обумовленого, насамперед, низьким рівнем оплати праці та пенсій. Навіть Росія вже давно ввела в обіг цей податок, наповнивши ним майже 10% консолідованого бюджету РФ. Велику стратифікацію суспільства можна подолати й шляхом повернення до прогресивної системи оподаткування доходів фізичних осіб, яка існувала в Україні до 2004 року і була скасована на самому його початку. Але шляхом підняття граничних рівнів і ставок оподаткування, особливо для найбагатших прошарків суспільства, цілком доцільно повернутись до прогресивної системи оподаткування фізичних осіб в Україні, тим більше, що в умовах світової глобальної кризи це зробили в багатьох країнах.

З 1 липня 2014 р. в Україні введена прогресивна система оподаткування фізичних осіб, де у додання до 20%-го податку вводиться ще і 25%-й податок для найбагатших громадян України. Можливо, для самих багатих громадян країни було доцільно ввести й податок у 40%, який існував в Україні до 2004 року.

Також цьому буде сприяти впровадження скандинавської системи трипартизму, в якій держава, захищаючи основні права найманих робітників перед працедавцями, є рівноправним учасником у трикутнику захисту їх економічних інтересів. У новому ж Трудовому кодексі України, що, на щастя, існував тільки в формі проекту, навпаки урізали права найманих робітників і зробили безмежними права роботодавців, створивши загрозу соціального вибуху (вже відбувся в Україні у формі Євромайдану), де велика частка населення живе на межі чи за межею загальноприйнятого у цивілізованому світі рівня бідності.

Список використаної літератури

1. Бухарин Н. И. Политическая экономия рантье: Теория ценности и прибыли австрийской школы / Н. И. Бухарин. – М. : Ред. изд. Отд. ВСНХ, 1919. – 206 с.
2. Туган-Барановський М. І. Вплив ідей політичної економії на природознавство і філософію / М. І. Туган-Барановський // Горкіна Л. П. М. І. Туган-Барановський в економічній теорії та історії. – К. : ІЕ НАН України, 2001. – С. 242-258.
3. Меньшиков С. М, Клименко Л. А. Длинные волны в экономике. Когда общество меняет кожу. – М.: Международные отношения, 1989. – 272 с.
4. Кондратьев Н. Д. Большие циклы конъюнктуры / Н. Д. Кондратьев // Вопросы конъюнктуры. – 1925. – Выпуск 1. – Т. I. – С. 28-79.; Переизд.: Кондратьев Н. Д. Избранные сочинения / Н. Д. Кондратьев. – М.: Экономика, 1993. – С. 24-83; Кондратьев Н. Д. Большие циклы экономической конъюнктуры / Н. Д. Кондратьев. Доклад в Институте экономики 6 февраля 1926 г. // Кондратьев Н. Д. Проблемы экономической динамики / Н. Д. Кондратьев. – М. : Экономика, 1989. – С. 172-226.
5. Туган-Барановский М. И. Промышленные кризисы в современной Англии, их причины и ближайшие влияния на народную жизнь / М. И. Туган-Барановский. – СПб., 1894.; Туган-Барановский М. И. Периодические промышленные кризисы. История английских кризисов. Общая теория кризисов. 3-е соверш. перераб. издание / М. И. Туган-Барановский. – СПб., 1914; переиздание: Туган-Барановский М. И. Избранное / М. И. Туган-Барановский. – М. : РОССПЭН, 1997. – 574 с.
6. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. – М.: Прогресс, 1982. – 455 с.; Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку: Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу / Й. Шумпетер. – К. : Видавничий дім

- «Києво-Могилянська академія», 2011. – 242 с.; Scumpeter J. Business Cycles: A Theoretical, Historical and Statistical Analysis of the Capitalist Process / J. Scumpeter. – N.-Y. – L., 1939.
7. Juglar C. Des crises commerciales et de leur retour periodique en France < en Angleterre et aux Etats-Unis / Clement Juglar. – Paris, 1862.
 8. Кастельс М. Информационная эпоха: Экономика, общество и культура / М. Кастельс. – М. : ГУ ВШЭ, 2000. – С. 105.
 9. Кузьменко В. П. Фінансові кризи як складові економічного циклу та структурно-інвестиційна політика їх подолання / В. П. Кузьменко // Глобалізація інвестиційних процесів та фінансова безпека України: Мат. Міжнародної науково-практичної конференції – К. : РНБО України, Міжвідомча комісія з питань фінансової безпеки, 2002. – С. 85-100.
 10. Кузьменко В. П. Криза світового господарства як криза нової економіки / В. П. Кузьменко // Стратегічна панорама. – 2004. – № 3. – С. 105-115; Кузьменко В. П. Соціально-економічні цикли та антикризова політика / В. П. Кузьменко // Стратегічна панорама. – 2005. – № 1. – С. 94-103; Кузьменко В. П. Прогнозування соціально-політичних та соціально-економічних криз і катастроф на основі циклів розвитку соціокогенезу / В. П. Кузьменко // Культурологічний журнал «Софія». – 2008. – № 6. – С. 98-126; Ємельянов О. С., Кузьменко В. П. Регіональні фінансові кризи в контексті економічної безпеки України. / О. С. Ємельянов, В. П. Кузьменко // Стратегічна панорама. – 2007. – № 3. – С. 130-137.
 11. Сорос Дж. Кризис мирового капитализма: Открытое общество в опасности. / Дж. Сорос. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 262 с; Сорос Дж. Криза світового капіталізму / Дж. Сорос. – К. : Основи, 2000. – 280 с.
 12. Kitchin J. Cycles and Trends in Economic Factors / J. Kitchin // Review of Economic Statistics. – 1923. – Preliminary. – Vol. V. – January. – P. 10-16; Crum W. Cycles of rate on Commercial Paper / W. Crum // Review of Economic Statistics. – 1923. – Vol. V. – Jann.
 13. Макаренко І. П., Копка П. М., Рогожин О. Г., Кузьменко В. П. Національна інноваційна система України: проблеми і принципи побудови (укр. і англ. мовами) / І. П. Макаренко, П. М. Копка, О. Г. Рогожин, В. П. Кузьменко. – К. : ІПНБ, 2008. – 520 с.
 14. Эрхард Л. Благосостояние для всех. Репринт. Воспроизв. 2-го русск. Изд., Нью-Йорк, 1990. – М., 1991. – 335 с.; Эрхард Л. Полвека размышлений: Речи и статьи. – М. : Руссико : Ордынка, 1993. – 608 с.
 15. Ойкен В. Основы национальной экономии. – М. : Экономика, 1993. – 351 с.; Ойкен В. Основные принципы экономической политики. – М.: Прогресс, 1995. – 496 с.; Теория хозяйственного порядка: «Фрайбургская школа» и немецкий неолиберализм. – М.: Экономика, 2002. – 482 с.
 16. Wicksell K. Finanztheoretische Untersuchungen. – Jena, 1896; Wicksell K. Interest and Prices – London, 1936; Gessel G. Theory of Social Economy. – L., 1932; Кассель Г. Инфляция и валютный курс. – М. : Эльф пресс, 1995. – 104 с.
 17. Мюрдаль Г. Проблема равноправия и ее роль в мировом развитии. // Мировая экономическая мысль сквозь призму веков в 5 томах. Т. V. Всемирное признание. Лекции нобелевских лауреатов. Кн. 1. – М. : Мысль, 2004. – С. 189-213.
 18. Улин Б. 1933 и 1977 – некоторые проблемы политики роста в случаях несбалансированности внутренних и международных экономических отношений. // Мировая экономическая мысль сквозь призму веков в 5 томах. Т. V. Всемирное признание. Лекции нобелевских лауреатов. Кн. 1. – М. : Мысль, 2004. – С. 302-319; Улин, Б. Межрегиональная и международная торговля. – М. : Издательство «Дело», 2004. – 416 с.

19. Эклунд К. Эффективная экономика – шведская модель. – М. : Экономика, 1991. – С. 122-123, 252-253, 307-308.
20. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег. // Кейнс Дж.М. Избранные произведения. – М. : Экономика, 1993. – С. 224-518; Антология экономической мысли. В 2-х томах. – М., 1992, Т. 2. – С. 137-432.
21. Freeman С. Technology policy and economic performance: lessons from Japan. – London: Printer, 1987; Freeman С. The national system of innovation in historical perspective // Cambridge journal of economics. – 1995. – № 19.
22. Поповкін В. А. Регіонально-цілісний підхід в економіці/ В. А. Поповкін. – К. : Наукова думка, 1993. – 219 с.
23. Україна. Погляд у 21 століття: можливості для інвестицій та ділового партнерства. До Зборів ЄБРР та Ділового Форуму, що відбулися у травні 1998 р. – Київ, 1998. (Узагальнююча стаття – С. 129-133 і наук ред. регіональних розділів – С. 134-198 виконані В. П. Кузьменко).
24. Jahresbericht uber die Durchfuhrung der Strukturfonds. Dokument / EGKS – EWC – EAG. – Brussel, Luxemburg, 1991; Leitfadep zur Reform der Strukturfonds der Gemeinschaft. Dokument / EGKS – EWC – EAG. – Brussel; Luxemburg, 1991; The Regions in the 1990s: Fourth Periodic Report on the Social and Economic Situation and Development of the Reginos of the Community / ECSC–EEC–EAEC. – Brussel; Luxemburg, 1991.
25. Куроленко Н. Ближайшие 15 лет нас будет трясти, заливать и давить ... депрессиями / Н. Куроленко. Интервью с замдиректора по научной работе Центра реконструкции и развития экономики при КМУ Валерием Кузьменко // Киевские Ведомости. – 1996. – 19 фев.

MODELS OF THE MACROECONOMIC AND REGION GROWTH OF THE EU COUNTRIES IN THE OVERCOMING OF FINANCE AND SOCIO-ECONOMIC CRISIS IN UKRAINE

Kuzmenko V. P.

Candidate of economic sciences, professor of the Ukrainian University of Finance and Foreign Trade, chief research worker of Scientific and Research Economic Institute of the Ministry of Economics of Ukraine.

Abstract. *In the article to analysis and confirmis the author of his the long-term prognosis of financial and socio-economic crises, fulfilled on the fundamentals of the system theory of economic cycles, that is to the burning in conditions of the permanent global financial and social-economic crisis. Complex evaluate of the anti-crisis monetary and fiscal policy fulfilled.*

The attempt of the synthesis of the different socio-economic of the EU countries with their corresponding classification is made. The position of economy of the European zone and Ukraine in period of the global crisis at the end 2008-2014. The integration tendencies of the reform of the economy of EU, particularly political and legal component are considered.

In the article the author to analysis the approach for creation of the planes of region development in the EU countries. Complex evaluate of the region policy of the national economics on the way economic crisis overcoming.

Key words: *economic cycles, financial and socio-economic crises, economic prognosis and regulation, macroeconomic and region policy, the planes of region development, EU countries.*

Referances

1. Bukharin NI Political Economy of rentiers: theory of value and earnings of the Austrian School / Bukharin. – М. : Ed. ed. Dep. Supreme Economic Council, 1919 – 206 p.

2. Tugan-Baranovsky M. I. Influence of political economy on science and philosophy / Tugan-Baranovsky // Gorkina L. Tugan-Baranovsky in economic theory and history. – K.: IE NAS of Ukraine, 2001 – P. 242-258.
3. Menshikov S. M., Klimenko L. A. Long waves in the economy. When society changes its skin. – M.: International Relations, 1989. – 272 p.
4. Kondratiev N. D. Large cycles conditions / N. D. Kondratiev // Questions situation. – 1925. – Issue 1 – T. I. – P. 28-79.; Repr. : Kondratiev Selected Works / N. D. Kondratiev. – M. : Economics, 1993 – P. 24-83; Kondratiev N. D. Large cycles of economic conditions / N. D Kondratiev. Report of the Institute of Economics February 6, 1926 // Kondratiev N. D. Problems of Economic Dynamics / N. D. Kondratiev. – M.: Economy, 1989 – P. 172-226.
5. Tugan-Baranovsky M. I. Industrial crises in modern Britain, their causes and impact on the coming life of the people / M. I. Tugan-Baranovsky. – St. Petersburg., 1894.; Tugan-Baranovsky M. I. Periodic industrial crises. History of the English crisis. The general theory of crises. 3-rd committed Revised Edition / M. I. Tugan-Baranovsky. – St. Petersburg., 1914: Repr. : Tugan-Baranovsky M. I. Favorites / M. I. Tugan-Baranovsky. – M.: ROSSPEN, 1997 – 574 p.
6. Schumpeter J. Theory of Economic Development: Studies profits, capital, credit, interest and the business cycle / J. Schumpeter. – M. : Progress, 1982 – 455 c.; Schumpeter J. Theory of Economic Development: Studies profits, capital, credit, interest and the business cycle / J. Schumpeter. – C. Publishing House «Kyiv-Mohyla Academy», 2011 – 242 c.; Scumpeter J. Business Cycles: A Theoretical, Historical and Statistical Analysis of the Capitalist Process / J. Scumpeter. – N.-Y. – L., 1939.
7. Juglar C. Des crises commerciales et de leur retour periodigue en France > en Angleterre et aux Etats-Unis / Clement Juglar. – Paris, 1862.
8. Castells M. The Information Age: Economy, Society and Culture / Manuel Castells. – M. : HSE, 2000 – P. 105.
9. Kuz'menko V. P. Financial crisis as components of the business cycle and structural and investment policy to overcome / V. P. Kuz'menko // Globalization investment processes and financial security of Ukraine: Matt. International Scientific Conference – K: NSDC of Ukraine, the Interagency Committee on Financial Security, 2002 – P. 85-100.
10. Kuz'menko V. P. Crisis of the world economy as a crisis of the new economy / V. P. Kuz'menko // Strategic view. – 2004. – № 3. – P. 105-115; Kuz'menko V. P. Social and economic cycles and anti-crisis policy / V. P. Kuz'menko // Strategic view. – 2005. – № 1. – C 94-103; Kuz'menko V. P. Prediction of socio-political and socio-economic crises and disasters based on cycles of sotsioekohenezu / V. P. Kuz'menko // A cultural magazine «Sofia». – 2008. – № 6. – S. 98-126; Emelyanov A. S., Kuz'menko V. P. Regional financial crisis in the context of the economic security of Ukraine. / A. S. Emelyanov, V. P. Kuz'menko // Strategic view. – 2007. – № 3. – P. 130-137.
11. Soros G. Crisis of Global Capitalism: Open Society in danger. / George Soros. – Moscow: INFRA-M, 1999 – 262 p.; Soros G. Crisis of global capitalism: Open Society in danger / George Soros. – Kyiv: Fundamentals, 2000 – 280 p.
12. Kitchin J. Cycles and Trends in Economic Factors / J. Kitchin // Review of Economic Statistics. – 1923. – Preliminary. – Vol. V. – January. – P. 10-16; Crum W. Cycles of rate on Commercial Paper / W. Crum // Review of Economic Statistics. – 1923. – Vol. V. – Jann.
13. Makarenko I. P., Kopka P. M., Rogozhin O. G., Kuz'menko V. P. National innovation system of Ukraine: problems and principles (Ukr., And English. Languages) / I. P. Makarenko, P. M. Kopka, O. G. Rogozhin, V. P. Kuz'menko. – Kyiv : IPNB, 2008. – 520 p.
14. Erhard L. Prosperity for all. Replica. Play. 2-nd Russian. Ed., New York, 1990 – Moscow, 1991 – 335 p.; Erhard L. A half-century thought: Speeches and articles. – M.: Russika: Ordinka, 1993. – 608 p.
15. Eucken W. Basis of national economy. – M.: Economics, 1993 – 351 p. – Eucken V. Basic principles of economic policy. – M.: Progress, 1995 – 496 p.; The theory of economic order, «Freiburg School» and the German neo-liberalism. – M. : Economics, 2002 – 482 p.
16. Wicksell K. Finanztheoretische Untersuchungen. – Jena, 1896; Wicksell K. Interest and Prices – London, 1936; Gessel G. Theory of Social Economy. – L., 1932.
17. Myrdal G. Problem of equality and its role in international development. // World Economic Thought through the prism of centuries in 5 volumes. T. V. Worldwide recognition. Lectures of Nobel laureates. Proc. 1 – M.: Thought, 2004 – P. 189-213.
18. Ulin B. 1933 and 197. – Some policy issues in cases of unbalanced growth of domestic and international economic relations. // World Economic Thought through the prism of centuries in 5 volumes. T. V. Worldwide recognition. Lectures of Nobel laureates. Proc. 1. M. : Thought, 2004 – S. 302-319; Ulin, B. Interregional and international trade – M.: Publishing «Business», 2004 – 416 p.
19. Eklund K. Efficient Economy – the Swedish model. – M. : Economics, 1991 – P. 122-123, 252-253, 307-308.

20. Keynes. M. J. General Theory of Employment, Interest and Money. / J. M. Keynes // Selected Works. – М.: Economy, 1993. – P. 224-518; Anthology of economic thought. In 2 vols. – М., 1992, Т. 2 – P. 137-432.
21. Freeman C. Technology policy and economic performance: lessons from Japan. – London: Printer, 1987; Freeman C. The national system of innovation in historical perspective // Cambridge journal of economics. – 1995. – № 19.
22. Popovkin V. A. Regional-holistic approach in economics / V. A. Popovkin. – Kyiv : Naukova Dumka, 1993. – 219 p.
23. Ukraine. Looking to the 21-st century: opportunities for investment and business partnerships. To collect and EBRD Business Forum, held in May 1998 – Kyiv, 1998 (Generalizing article – P. 129-133 and Sciences Ed. Regional sections – P. 134-198 made V. P. Kuz'menko).
24. Jahresbericht uber die Durchfuhrung der Strukturfonds. Dokument / EGKS–EWC–EAG. – Brussel, Luxemburg, 1991; Leitfaden zur Reform der Strukturfonds der Gemeinschaft. Dokument / EGKS – EWC – EAG. – Brussel; Luxemburg, 1991; The Regions in the 1990-s: Fourth Periodic Report on the Social and Economic Situation and Development of the Regions of the Community / ECSC–EEC–EAEC. – Brussel; Luxemburg, 1991.
25. Kurolenko N. The next 15 years we will have to shake, pour and push ... depression / N. Kurolenko. Interview with the Deputy Director for Research Center for Reconstruction and Development Economics at CMU Valery Kuz'menko // Kiev Gazette. – 1996 – 19 February.

ПРИМЕНЕНИЕ МОДЕЛЕЙ МАКРОЭКОНОМИЧЕСКОГО И РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ СТРАН ЕС ДЛЯ ПРЕОДОЛЕНИЯ УКРАИНОЙ ФИНАНСОВОГО И СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО КРИЗИСА

Кузьменко В. П.

Кандидат экономических наук, профессор Украинского государственного университета финансов и международной торговли, главный научный сотрудник Научно-исследовательского экономического института Министерства экономического развития и торговли Украины.

Аннотация. В статье проанализированы и подтверждены автором его долгосрочные прогнозы финансовых и социально-экономических кризисов, выполненные на основе системной теории экономических циклов, что является актуальным в условиях перманентной глобального финансового и социально-экономического кризиса. Дана комплексная оценка антикризисной монетарной и фискальной политики.

Сделана попытка синтеза разнообразных социально-экономических моделей стран ЕС в соответствие с их классификацией. Проанализировано состояние экономики Евросоюза и Украины во время глобального кризиса конца 2008-2014 гг. Рассмотрены интеграционные тенденции реформирования хозяйства ЕС, в т. ч. политико-правовую составляющую.

Также проанализированы подходы к разработке планов регионального развития в странах ЕС. Дана комплексная оценка региональной политики национальной экономики на пути преодоления экономического кризиса.

Ключевые слова: экономические циклы, финансовые и социально-экономические кризисы, экономическое прогнозирование и регулирование, макроэкономическая и региональная политика, планы регионального развития, страны Евросоюза.